

**İktisadın İlahiyatından İlahiyatın İktisadına; Modern Dünyanın
Krizlerine Mütevazı Bir Merhem:
'Sûfilerin İktisat Anlayışı ve Uygulamaları'**
The Sufis' Understanding and Practices of Economy

Dr. Zülküf Oruç

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
Ankara/Türkiye
z.oruc@tika.gov.tr

Turkish Cooperation and Coordination Agency
Ankara/Turkiye
ORCID: 0000-0002-7853-2483

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Types
Geliş Tarihi | Received
Kabul Tarihi | Accepted
Yayın Tarihi | Published
Yayın Sezonu | Pub Date Season
Cilt | Volume
Sayı | Issue
Sayfa | Pages

Kitap Tanıtımı | Book Review
03 Şubat | February 2023
27 Şubat | February 2023
30 Haziran | June 2023
Haziran | June
26
51
131-136

Atıf | Cite as

Zülküf Oruç, "İktisadın İlahiyatından İlahiyatın İktisadına; Modern Dünyanın Krizlerine Mütevazı Bir Merhem: 'Sûfilerin İktisat Anlayışı ve Uygulamaları'". *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 26/51 (Haziran 2023), 131-136.

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir
This article has been scanned by iThenticate.
No plagiarism detected.

Yayıncı | Published by

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
İstanbul Sabahattin Zaim University

Telif Hakkı | Copyright

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır.
Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Zülküf Oruç).

**İktisadın İlahiyatından İlahiyatın İktisadına; Modern Dünyanın
Krizlerine Mütevazı Bir Merhem:
'Sûfîlerin İktisat Anlayışı ve Uygulamaları'**

Tolga Keskin, İlahiyat Yayınları, Ankara, 2022, 508 sayfa.

Tanıtım yapılan kitap Dr. Tolga Keskin'in Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri / Tasavvuf Ana Bilim Dalı'nda, Prof. Dr. Vahit Göktaş danışmanlığında 2021 yılında kabul edilen, aynı isimli doktora tezinden üretilmiştir. Kitapta tasavvuf-iktisat ilişkisi kavramlar, uygulamalar ve kurumlar bazında bütüncül bir perspektiften incelenerek teori ve pratikleriyle birlikte "tasavvuf iktisadı" kavramıyla ortaya konmaktadır.

"Tasavvuf iktisadı, belirli bir maksada yönelik olarak, ölçülü ve dengeli yaratılmış varlığın Hak olduğunu bilerek dikkatli yaşamak, her eşyâda ve zerrede Hakk'ın izini sürmek ve hakkını vermek, helâl lokma yemek ve maddî/mânevî tüm rızıkları yerinde kullanmak, dünyevîleşme ve ruhbanlaşmaya karşı madde-mânâ dengesini kurarak adâlet ve tevhidi gerçekleştirmek, varlığa tâzim ve merhamet duyarak her an bir hizmet ve faydalı iş peşinde olmak, tüm varlığın iyiliğini, kemâlini istemek; tüm

kâinatı ve hayatı hakikî varlık olan Allah ile okumaktır.” (Tolga Keskin, *Sûfilerin İktisat Anlayışı ve Uygulamaları*, s. 472)

Nietsche bugün yaşasa tanrının ölümünü mutlaka twitter'dan duyururdu. Çarmıha gerilen, acılar çeken Tanrı gün gelir ölür de. 19. yüzyılda Batı düşüncesinin bir kadavraya dönüştürdüğü ikonik ve arkaik tanrı düşüncesinin, artık aklı başında kimsenin cemaati olmaktan şevklenmediği sıkıcı Pazar ilahilerini öyle aşkla terennüm etmediği kilisenin birkaç yüzyıldır can çekişen tanrısının artık ölü olduğunu söylemek aslında geçtiğimiz günlerde alayişle defnedilen müteveffa Britanya Kraliçesinin ölüm ilanı kadar doğaldı. Tanrının ölümü kesinlikle “trend topic” olurdu ve en az yirmi dört saat de listenin başında kalırdı. #tanrıöldümutlumusunuz hashtagi ile...

Modernizm evrenin neşesini çaldı. Aşkın büyüsünü, dağların sisini, denizlerin tuzunu, yıldızların parıltısını... Yerine çarklar, dişliler, fabrikalar, tarım ilaçları, egsoz dumanı, sera gazı ve atom bombası verdi. Payımıza çorak ülkeler, kurumuş ırmaklar, suyu çekilmiş göller, balıklarına kıyan denizler, bebek ölülerinin vurduğu sahiller düştü. Mahkeme kadiya mülk değil, tanrının öldüğü bir dünya Sultan Süleyman'a da kalmadı. Ne altın ne de döviz rezervleri ne FED'in yükselen faizleri, ne Bretton Woods'lar, İMF'ler derdine derman olamadı yaralı ceylanların. Neoklasikler, postkeynesyenler, monetaristler, nöroekonomistler, analistler, brokırılar kırılan kalbini onaramadı, yüzünü güldüremedi gözü yaşlı yağmur ormanlarının...

Sahte peygamberleri oldu modern asırların. Gür ve ağarmış sakalı ile Marks'ın hayaleti de Weber'in kapitalizmin ruhuna bandığı protestan ahlakı da hava kirliliğine, eriyen buzullara iki çift tatlı söz edemedi. Adam Smith'in görünmez eli elinden tutmadı kareta karettaların, fokların, mavi balinaların... Dünya Bankası, OECD hâlini hatırını sormuyor asırlık çınarların, meşelerin, ardıçların... Milenyum kalkınma hedefleri bir yaşına daha basar mı bilinmez ama 17 sürdürülebilir kalkınma hedefinin bir mucize vâdetmediği artık kesin. İnsani gelişmişlik endeksleri, karbon ayak izleri, gayrisâfi mutluluğumuzu arttırmaya yetmiyor.

Bizim cephe de pek yeni bir şey yok. Asr-ı saadetten beri iflah olmadık. Ne Alpaslanlar ne Fatihler ne Kanuni asırları soğutmadı içimizi. Tanzimat'tan Meşrutiyete kırılmayan mâkus talihimizin faturasını parapsikoloji ödese daha iyiydi. Oysa biz kolayına kaçtık “İslam terakkiye

manidir” deyip açtık içtihadın kapısını yedi düvele. İlerleme miti efsunluydu, başımızı döndürdü. Çoğumuz miskinlik eteğinden tutmak istemedi, kısa geldi zahir. Bir lokma bir hırka neyimize yetmezdi oysa, nohut oda bakla sofa bir eve razı olabilseydik. Ama bitmek tükenmek bilmeyen arzular garbın afakını sarınca gayrı ihtiyari biz de istedik, bizim de olsa fena mı olur dedik. Bilmem kaç motor, dört çarpı dört cipler, arabalar, AVM’ler, hanlar hamamlar, beş yıldızlı oteller, apartmanlar, huzur siteleri, akıllı telefonlar...

Ekonominin temelleri, mikro iktisadın prensipleri vardı. Homo-ekonomikus ve “ceteris paribusun” farklı bir amentüsü... Oysa dünyaydı işte. Ne çok kıymetlendirdik. Bir tarlaydı hepi topu, ekip biçip belki de harmanını göremeden gidecektik...

Dr. Tolga Keskin’in akademik çalışmasını bu düşüncelerle okudum: “Sûfîlerin İktisat Anlayışı ve Uygulamaları”. Emek mahsulü, hacimli bir eser. Bir derdi var. İşte hep anlattığım dert. Akademik lisanın sistematik, literatür ağırlıklı, soğuk ve mesafeli, dipnotlu, kaynakçalı dilinin dahi gizleyemediği bir dert. Var olmak, insan olmak derdi...

Sûfîler, dervişler... Varlığı ince eleyip sık dokuyan, bu dünyadan yürekleri ağızlarında kalpleri avuçlarında geçip gidenler... Sırtında yumurta kefesi taşıyanlar... Dünya denilen bu hemen kurulup dağılıveren tiz pazarda dükkân açıp, metanını alana satan, bir ulu şâra, gönül denen şehre tellal olan, pazarını götürü yapan, gülden terazi tutup gül alıp gül satanlar... Dünya denen bu gölgelikte azıcık soluklanan, oyalanmadan, takılmadan geçip gidenler.

İnsan öğüten bu değirmende, yiyeni sayrı kılan zehirli aşı bal sanıp tamah etmeyenler, tertemiz şarabı, âb-ı hayatı gözetenler, Hızır’a İlyas’a yoldaş olanlar. Dünya bir köprüdür gelen gider diyenler, alına yeşiline, nakışına, cilvesine aldanmayıp tuzakta kalmayanlar, dünya terkin vuranlar... Bize didar gerek dünya gerekmez diyenler...

Keskin, tüm bu hikâyeyi güncelliyor. Yolları bambaşka taşlarla döşenmiş dünya cenneti vadeden iktisat paradigmasının belirlediği günümüz dünyasında dünyaya sûfice bakmanın imkânlarını oldukça zengin bir tarihsel malzeme ile ele alıyor. Aslına bakılırsa zora talip oluyor, üzerinde pek de söz söylenmemiş bir alana eğiliyor. Bugünlerde disiplinlerarası denilen, aslına bakılırsa âlimâne bir yaklaşımla farklı bilimsel birikimlerin terkihi ile konuya eğiliyor, sosyolojiden, psikolojiye,

ilahiyattan iktisada uzanan geniş bir malzeme ile mümkün olduğunca geniş bir kazanda evirip çeviriyor bu demir leblebiyi.

Dinin “borçluluk, hesap, karşılık” gibi mânâları, İslam’ın “teslimiyet” mânâsı ve “tevhid, adalet ve denge dini” olması, tasavvufun ise “yokluk bilinciyle hakiki varlığa ulaşma” ve “hiçbir şeye malik olmama, hiçbir şeyin de insana malik olamaması” gibi mânâlarına vurgu yapıyor. Modern ekonominin “varlık yönetimi, ev idaresi, geçim ilmi, sınırlı kaynaklarla sınırsız ihtiyaçları karşılamak” gibi tanımlarına karşılık; iktisadın “orta yol, denge, ölçü, maksat, adalet” gibi geniş mânâlara açıldığına dikkat çekiyor. İktisadın üretim, tüketim, ticaret, para ve zenginlik gibi temel kavramlarına tasavvufî bakışa ve iktisadî yansımaları açısından zühd, tevekkül, kanaat, fakr gibi bazı tasavvuf kavramlarına yakından bakıyor.

Tasavvuf metinlerindeki pazar, sermaye, hazine ve kervan gibi yaygın iktisadî sembollere değiniyor, sûfîlerin iktisadî alanlardaki bazı uygulamalarına; fütüvvet, ahilik, tekkeler ve vakıflar gibi tasavvuf merkezli ya da bağlantılı iktisadî ve sosyal müesseselere ayrıntılı biçimde yer veriyor eserinde. Anlamı güncelliyor...

“Hikmet-i dünyâ vü mâfihâ bilen ârif değil
Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâfihâ nedir”

der büyük sûfî şair Fuzûlî. Âşık sermesttir, adeta sarhoş gibidir. Ârif kişi de dünya ve içindekilerden habersizdir. Oysa modern dünya sürekli bir uyanıklık talep eder bizden. Kuvvetli bir hendese bilgisi, maddeden, paradan, borsadan, dövizden haberdar olmayı...

Keskin, sûfînin dünya ile kurduğu ilişkiye yeni bir çerçeve çizerken aslında tüm sûfî edebiyatının en temel ıstılahlarından biri olan “dünya” kavramına da bütüncül bir bakış sunuyor. Sûfî ne İsevî bir tarzla dünyayı bir kenara koyan kişidir ne de Kârûn gibi dünya peşinde koşan... Rabbini, o bilinmez hazineyi, nihayetinde kendini bilme yolunda mücadele eden sûfî yol boyunca yıkarak ve yerine yenisini inşâ ederek ilerler. Aslında tüm yolculuk dünya denen bu pazarda olur biter. Sûfî yokluk bilincine doğru yol alırken müstakil bir varlık talep eden her düşünceyi terk eder. İçine benlik ve varlık konulan, daraltan, sınırlayan, katılaştıran, putlaştıran her türlü düşünceyi tevhidin birleyici, bütüncüleyici güzü ile kırarak yol alır. Bunu yaparken ruhbanca bir yaklaşımla dünyanın ve hayatın dışında değil tam orta yerinde durur.

Alır satar, üretir, imar eder, inşa eder, ev kurar, yeri gelince kılıç çeker, vurur vurulur. Ama tüm bunları yaparken Allah'la alır verir. Muhatabını bilir, Hakk'ı tanır ve teslim eder. Tüm yeryüzünün yâr yüzü olduğu düşüncesiyle bir karıncaya ulu nazarla bakar. Bilgiyi, düşünceyi, maddeyi, ticareti, üretimi, tüketimi haktan ayrı görmez hakla, hakça yapar.

Dr. Tolga Keskin'in İslam sūfilerinin hayatı kucaklayan, yeryüzünü mâmur kılan bu yaklaşımını zengin tarihsel örneklerle ele aldığı bölümler özellikle değerli. İbadetin anlamını genişleten, hayatını, işini, ticaretini bir ibadet haline getiren; niyetini, muradını, gayretini, şevkini, beklentisini ona göre inşa eden sūfinin dünyası da artık deni değil âlâ olmuş, gönlüyle birlikte yücelmiştir.

Sūfi, düşünce ve davranışlarında, iman esaslarını ve tasavvufun insan ve varlık anlayışını dikkate alır. Mesleğini en iyi şekilde yapar. Helal lokma yer ve paylaşır. Tüketim girdabına kapılmaz. Ticarete doğru ve güvenilir. Parayı bir araç olarak görür. Mâlik değil emanetçi olduğunu bilir. Dünyadan elini değil gönlünü çeker. Toplum içindedir. Gayretli bir mütevekkil, kanaat, şükür ve rıza ehlidir.

Onun iktisadi motivasyonu helal lokma ve kul hakkına riâyet, kimseye yük olmama ve el açmama, mâlî ibadetleri yerine getirebilme, yardımlaşma ve sadaka-i câriyeden ibarettir. Her hareketi aynı zamanda sembolik bir değer taşır, adeta bir duadır. Kediye, köpeği, kuşu besler, yeryüzünün tüm güçsüzlerine el uzatır gibi. Fakir fukaranın ihtiyacını görür, hastaya bir yudum su verir, tüm takatsizlerin elinden tutar gibi. Hiçbir işi bireysel değildir, kamu âleme suyun üzerindeki halkalar gibi yansır ve aynı zamanda mutlaka bir de iç mânâsı vardır. Yoldaki taşı kaldırır, gönülleri açar gibi; kuru çeşmeleri onarır, âşıklara su verir gibi; yıkık bir duvarı tamir eder, memleketi imar eder gibi...

“Sūfilerin İktisat Anlayışı ve Uygulamaları” münbit ve bereketli bir eser olacağı benziyor. Bize sūfîyane bir inceliğin, derinliğin, estetiğin modern dünyaya, onun iktisadî çıkmazlarına, krizlerine, çevresel ve ekonomik etkilerine yönelik esaslı önerileri olduğunu söyleyen ve büyük bir boşluğu dolduran, giriş mahiyetindeki bu eserin yazarın bundan sonraki çalışmalarıyla derinleşeceği, aynı zamanda başka disiplinlerden araştırmacılara da ilham kaynağı olacağı muhakkak.